

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії

УДК [94(477.83/.86):329.733-053.81(=161.2)]»18/19»

DOI: 10.33402/ukr.2018-31-3-15

Наталія МИСАК

кандидат історичних наук

старший науковий співробітник

відділу нової історії України

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>

e-mail: natalia_mysak@ukr.net

ІДЕЇ СОБОРНОСТІ ТА САМОСТІЙНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ГАЛИЧИНИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано зародження й утвердження в молодіжному середовищі Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. ідей соборності та самостійності України. Акцентовано увагу на обставинах і соціально-культурному та політичному тлі, які впливали на формування цих ідей у галицькому суспільстві. Визначено чинники, що стимулювали національну самоідентифікацію української молоді – вихованців середніх шкіл і студентів вищих освітніх закладів. Поширення й популяризація у краї творів українських поетів та письменників із Наддніпрянщини, особливо Тараса Шевченка, перетворення його на своєрідний символ соборності українських земель на початку ХХ ст., культурно-просвітницька діяльність таємних гуртків гімназистів, інтерес студентства до політичного життя краю, участь у ньому попри заборони влади сприяли усвідомленню молоді належності до єдиного національного організму. Констатовано, що завдяки цьому українська ідентичність на початку ХХ ст. ставала притаманною для все більшої кількості студентства, про що свідчить поступове витіснення зі життя в молодіжному середовищі етнонімів «русин», «руський» та їх заміна самоназвами «українець», «український». Вказано, що значний вплив на формування ідей самостійності й соборності мало зародження радикального руху, націоналізація його молодіжного крила та чітке формулювання мети діяльності – політична самостійність української нації. Зазначено, що вихід у світ твору Юліана Бачинського «Україна irredenta», значна популярність його у студентських колах, боротьба за створення українського університету у Львові сприяли утвердженню серед молоді ідей самостійності й соборності як найвищої мети національно-політичних стремлень українців.

Ключові слова: соборність, самостійність, молодь, самоідентифікація, національна ідентичність, русин, українець, Галичина.

Модерна доба – період активізації націєтворчих процесів, боротьби європейських народів за реалізацію своїх національних прав. Позбавлені власної держави

нації спрямовували всі зусилля на її побудову. Важливою складовою боротьби за національні права як у теоретичній, так і практичній площині стає формування ідей соборності та самостійності.

Наприкінці XIX – початку XX ст. під впливом європейських модернізаційних процесів, лібералізації суспільно-політичного життя в Габсбурзькій імперії активізується український національний рух у Галичині – спершу в соціально-культурній, а згодом і політичній площині. Однією з найдієвіших сил у цих перетвореннях стає молодь. Відкрита для сприйняття нових думок, активна, цілеспрямована, сповнена бажання змінити світ на краще, вона сприймає національну ідею, усвідомлює необхідність політичної самостійності та соборності для майбутнього свого народу й докладає всіх зусиль для втілення цих постулатів у життя. Молодь – своєрідний промотор нових думок і віянь, соціальний акумулятор трансформацій, які часто непомітно для інших, для загалу, відбуваються у різних сферах суспільного життя: політиці, культурі, освіті тощо. Чи не найкраще схарактеризував її Іван Франко: «В остатнім двадцятиліттю XIX-го віку на підмогу, а почасти на зміну давнішим діям вийшла нова генерація робітників і вкинула в ту прірву велику працю, велику силу гарячого запалу і твердої віри в будущину нашої нації. Ся генерація звіяла бурю в нашім національнім життю, та рівночасно прочистила повітря, проложила не в однім напрямі нові стежки. Вона розбудила пристрасті там, де вперед була байдужість і рутинна, оживила пульс народного життя. Се був той запас свіжих сил, який віднайшла в собі наша нація в хвилі тяжкого пригноблення»¹. Завдяки активності, наполегливості, бажанню щось змінити на краще, почасти безкомпромісності й радикалізму молодь не просто поділяла й пропагувала соборність та самостійність як основні постулати національної ідеології, а й послідовно втілювала їх.

Проблемі соборності та самостійності в українській історіографії присвячено чимало праць. Здебільша вони стосуються політологічного тлумачення цих ідей чи їх репрезентацій в ідеології та діяльності як окремих політиків, так і громадських організацій та політичних партій. Водночас практично недослідженим залишається питання генези самостійницьких поглядів в українському суспільстві, роль у цих процесах молоді. Деякі аспекти проблеми висвітлено у працях Ярослава Грицака², Наталії Стецюк³, Євгена Нахліка⁴.

Мета статті – проаналізувати зародження й утвердження в молодіжному середовищі Галичини кінця XIX – початку XX ст. самостійницької і соборницької ідей, визначити чинники, що активізували й гальмували цей процес. А також простежити еволюцію національної самосвідомості й ідентичності особистості від «русина» до «українця» та її вплив на політичну активність студентства.

Утвердження ідей соборності та самостійності України в галицькому суспільстві не було одномоментним кроком. Воно пройшло тривалу еволюцію: від національного

¹ Франко І. З останніх десятиліть XIX віку. *Франко І. Зібрання творів*: у 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 41: Літературно-критичні праці (1890–1910). С. 476.

² Грицак Я. Й. До генези ідей політичної самостійності України. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Київ, 1992. Вип. 1. С. 119–143.

³ Стецюк Н. Ідеї соборності в українській політико-правовій думці (спроба системного аналізу). *Форум права* (Харків). 2014. № 3. С. 369–375.

⁴ Нахлік Є. Іван Франко і радикальна партія. URL: <https://zbruc.eu/node/52402> (дата звернення: 08.04.2018).

відродження у першій половині XIX ст., активізації національного життя українців, формування хоча й незначної, але все ж національної еліти до поглиблення процесу національної самоідентифікації, політизації українського руху. Останнім етапом цих змін стало поширення на початку XX ст. насамперед у студентському середовищі ідей соборності та самостійності українських земель. Їх поява, на думку Я. Грицака, – своєрідний лакмус завершення українського націєтворення⁵.

Формування цих ідей розпочалося ще 1848 р., у час т. зв. «Весни народів». Тоді вперше в суспільному дискурсі з'явилася теза про поділ Галичини на два окремі коронні краї – український і польський – з власними законодавчими органами та широкою автономією. Появу саме такої інтерпретації зумовили сильні проавстрійські симпатії, що домінували у галицькому суспільстві, особливо в українському середовищі⁶. Однак утілити її на практиці так і не вдалося. Насамперед через брак необхідної соціальної бази, зокрема національної еліти, інтелігенції, яка на початку XIX ст. була вкрай нечисельною, а репрезентувало її винятково греко-католицьке духовенство. У 1848 р. паралельно з ідеєю автономії у вузькому колі українських інтелектуалів вперше сформовано й тезу про політичну самостійність українського народу. Її ініціатором виступив греко-католицький парох зі с. Воля Мигова Лиського повіту о. Василь Подолинський (1815–1876). У праці «Слово перестороги» він обґрунтував право українського народу на незалежність і побудову самостійної національної держави. Він зауважив: «Так, ми – русини і віримо твердо у воскресіння вільної, незалежної Русі. Раніш чи пізніш – не має значення. Відстань у часі нас не тривожить, бо що таке століття в національному житті? ... Минув той час, коли ми вагалися навіть по кутках признатися до свого імені. Сьогодні русин виявляє його цілому світові. Ніщо не може здержати нас від стремління, загальних для цілої Європи, і ми не замовкнемо, хіба Європа замовкне. Усі ми хочемо бути вільними разом з іншими народами...»⁷. Та ці думки знало лише вузьке коло знайомих і приятелів священника, а сам твір довгий час зберігався в архіві Перемишльської греко-католицької капітули, адже публікація його з міркувань цензури була недоречною⁸. У наступні десятиліття галицькі українці з досить сильними в їхньому середовищі австрофільськими настроями й великою лояльністю до династії Габсбургів, навряд чи гідно б оцінили ідеї В. Подолинського.

В умовах глибокої політичної кризи, що охопила українське суспільство у Галичині в останнє двадцятиліття XIX ст., на тлі концептуальних і світоглядних непорозумінь між представниками різних політичних угруповань (народовцями, москвофілами, радикалами) саме молодь стала тією потужною соціальною силою, яку можна назвати рушієм прогресивних суспільно-політичних перетворень у краї. Дуже вдало схарактеризував тогочасну ситуацію Володимир Барвінський: «Ми хорі і то дуже хорі! А говоримо се ... про цілу нашу суспільність..., великі і важкі наші недостатки, хиби, блуди і гріхи наших партійних, народних, суспільних і державних відношень»⁹. Найбільш парадоксально те, що саме студентство й учні

⁵ Грицак Я. Й. До генези ідей... С. 122.

⁶ Баран С. Перші українські державники-соборники. *Орлик* (Бархтесгаден). 1947. Ч. 11. С. 16–17.

⁷ Подолинський В. Слово перестороги. URL: <http://litopys.org.ua/perestor/sloworus.htm> (дата звернення: 10.03.2018).

⁸ Баран С. Перші українські державники-соборники. С. 17.

⁹ (Барвінський В.) По процесі. *Діло* (Львів). 1882. Ч. 57.

гімназій, як дуже мобільна та відкрита соціальна група, гостро реагувала на вияви політичної і національної дискримінації. У їхньому середовищі було сформоване нове бачення майбутнього – боротьба за політичну самостійність і соборність України, – що згодом поширилось на інші верстви суспільства.

Активізація політичного життя в Галичині, організаційне оформлення перших політичних партій, до діяльності яких, хоч і неофіційно, долучалася студентська молодь, новий рівень парламентської боротьби українців за свої права вплинув на самоідентифікацію молоді. Поступово з її ужитку зникав етнонім «русин». Натомість щораз частіше студенти усвідомлювали себе як «українці-русини» й «українці»¹⁰.

Значний вплив на формування української ідентичності мала романтична література XIX ст., особливо творчість Тараса Шевченка. Зацікавлення молоді творами наддніпрянських письменників заповнювало нестачу професійної української галицької літератури, поглиблювало інтерес до історії й культури рідного народу. Чи не найбільше вплинула на формування національної ідентичності опоетизована історія козацтва, самовідданість, жертвовність цієї соціальної групи в боротьбі за волю рідного народу. Як згадував Кирило Трильовський, знайомство із творчістю Тараса Шевченка породжувало «в хлоп'ячій душі жар любови до України й до її героїської минувшини»¹¹. З початку 1860-х років у Галичині сформувався своєрідний культ Шевченка¹². Його активними промоторами були таємні «громади» гімназистів. Вони виникли на хвилі суспільного інтересу до творчості наддніпрянського поета і водночас стали активними популяризаторами його ідей у галицькому суспільстві. Захоплення Шевченковою поезією стимулювало процес національної самоідентифікації вихованців гімназій: «Твори Шевченка по своїй появі серед молодіжи зробили на неї безмежний, напів містичний вплив. Протягом 2–3 літ відбув ся цілий переворот єї світогляду, наступило національне осьвітоленє, що зараз в перших роках з елементарною силою обхопило загал учеників і учителів. Перше вражєне Кобзаря на молодіж було так могуче, а порівнанню з ним все до тепер єї звисне видавалось так блідим і анемічним, що йому несвідомо піддала ся і українством захопилась й ся частина молодіжи, яка виховувала ся в виразно польським або русо-фільським окруженню»¹³. Читання поезії Т. Шевченка, її переписування, публікація і популяризування серед населення значною мірою зумовили подальшу національну самоідентифікацію молоді. Поступово сам Кобзар став «символом українськості», а його твори – ідейним підґрунтям утвердження в галицькому середовищі тези про

¹⁰ Мисак Н. Етноіми «русин», «русский», «українець» у молодіжному середовищі Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. *Національна ідентифікація українців Галичини у XIX – на початку XX століття (еволюція етноіма)* / наук. ред. І. Орлевич. Львів: Логос, 2016. С. 223–249.

¹¹ Трильовський К. З мого життя. Київ; Едмонтон; Торонто: ТАКСОН, 1999. С. 48.

¹² Арсенич П. Традиції народних вшанувань Тараса Шевченка на Прикарпатті. *Народна творчість та етнографія*. 2002. № 3. С. 21–35; Вшанування пам'яті Тараса Шевченка в Галичині / Д. Каднічанський та ін. *Красзнавство* (Київ). 2014. № 1. С. 10–19; Серета О. Перші публічні декламації поезій Тараса Шевченка та шевченківські «вечерниці» в Галичині. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2013. Вип. 23. С. 18–33.

¹³ Петрикевич В. Історія культу Шевченка серед гімназійної молодіжи. *Звіт Дирекції ц.к. гімназії з рускою викладовою мовою в Перемишлі за рік шкільний 1913/1914*. Перемишль, 1914. С. XXXI.

соборність усієї України¹⁴. Щорічні шевченківські святкування, які організували учні й педагоги середніх шкіл, громадські організації, формували усвідомлення належності до славного й героїчного народу з давньою історією, який в силу історичних обставин опинився у складі різних держав. Завдяки творчості Кобзаря та інших наддніпрянських письменників у мові галичан вкоренилися етноніми «Україна», «українець», «український», які поступово витіснили терміни «Русь», «русин», «руський». Така трансформація найперше охопила молодіжне середовище. Студентські товариства на зламі XIX–XX ст. у діловодстві й листуванні все частіше вживали самоназви «русин-українець», «русько-український», «українець-русин», «українсько-руський». Першою організацією, що офіційно у своїй назві почала використовувати означення «українське», була віденська «Січ»*. Ще 1892 р. у листуванні з «Академічним братством»** об'єднання декларувало себе як Русько-українське товариство «Січ» у Відні¹⁵. Поступово ця тенденція стала притаманною для інших студентських організацій. Хоча до усвідомлення себе представниками окремої нації ще було далеко. Втім, чимало галицьких інтелігентів у листах чи спогадах визнавали вирішальний вплив у молодості саме творчості Т. Шевченка на їх захоплення «українською ідеєю» та українську ідентичність.

Не останню роль у формуванні національної самосвідомості відіграли таємні гуртки гімназійної молоді, які намагалися заповнити прогалини в національно-патріотичному вихованні, спричинені недоліками початкової і середньої освіти. Ці неформальні об'єднання часто були своєрідною школою українознавства для вихованців гімназій. Євген Олесницький відзначив виняткову роль таємних гуртків у формуванні патріотизму в галицької молоді. На його думку, у цих організаціях гімназисти «училися бути вірними синами свого народу, розуміти його минуле, заглядати в народню душу. Тут настальювались молоді сили до боротьби з ворогами нації»¹⁶. Кристалізація національної ідентичності продовжувалась у студентських товариствах («Академічне братство», «Ватра»‡, «Академічна громада»§, «Січ»,

¹⁴ Лазурко Л. Масові святкування у Галичині кінця XIX ст. та українська національна ідентичність. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія»*. 2014. Вип. 14, ч. 1. С. 215.

* «Січ» – студентське товариство, яке об'єднувало українську молодь, що здобувала вищу освіту у Відні, засноване 1868 р. Його засновниками й першими головами були Анатоль Вахнянин і Юліан Целевич. У 1870-х роках за поширення соціалістичних поглядів серед молоді діяльність «Січі» тимчасово заборонена владою (1877). З початку 1900-х товариство активно долучилося до боротьби за український університет у Львові. Продовжило активну діяльність і в міжвоєнний період. Проіснувала «Січ» до 1947 р.

** «Академічне братство» (1882–1896) – українське студентське товариство у Львові, спадкоємець «Дружнього лихваря». Поєднувало функції читальні та самопомогового товариства.

¹⁵ Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.). Ф. 297. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 132, 136; Спр. 27. Арк. 3.

¹⁶ Олесницький Є. Сторінки з мого життя / упоряд.: М. М. Мудрий, Б. О. Савчик; авт. вступ. ст. О. Г. Аркуша; авт. прим. та комент. М. М. Мудрий. Львів: Медицина і право, 2011. С. 177.

‡ «Ватра» (1892–1896) – студентське товариство у Львові. Виникло 1892 р. унаслідок розколу «Академічного братства» на прихильників і противників політики «нової ери». До новоствореної організації увійшло менш радикальне крило, яке поділяло народовецьку ідеологію. У січні 1896 р. увійшло до складу «Академічної громади».

§ «Академічна громада» (1896–1921) – українське студентське товариство народовецького спрямування у Львові, засноване внаслідок злиття товариств «Ватра» й «Академічне братство».

«Основа»*, Український студентський союз). Та чи не найбільшу роль в утвердженні національної самосвідомості, поширенні ідей соборності й самостійності українських земель відіграли «молоді» радикали[†]. Упродовж 80-х років XIX ст. серед гімназистів і студентства популярними стають радикальні ідеї. Великий вплив на це мало поширення соціалістичних вчень у Європі й поступове їх проникнення на терени Галичини. Ідейне становлення студентства відбувалося на засадах ліберально-демократичного соціалізму й федералізму Михайла Драгоманова, але поступово в його середовищі знаходить прихильників і марксистська ідеологія.

Чималий вплив на формування свідомості радикальної молоді мав Іван Франко. Своїми творами він захоплював читачів, сіяв у їхніх душах патріотизм – любов до Батьківщини. Інтерес до творчості І. Франка певною мірою був зумовлений його політичними переслідуваннями, а також популяризацією соціалістичних ідей, які тогочасне суспільство вважало чимось абсолютно неприпустимим. Соціалізм, чи радше радикалізм, приваблював молодь, яка слідувала одвічному принципу «заборонений плід найсолодший». Хоча І. Франко й був прихильником федералізму, зі середини 1890-х років у публіцистиці письменника все частіше звучать вислови «самостійність України», «свідомі українці», «українська нація». А на початку 1900-х років він уже пише про єдиний український народ: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І се почуття не повинно у нас бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції. Ми повинні – всі без виїмка – поперед усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурнім стані, ... щоб ми боліли кождим її частковим, локальним болем і радувалися кождим хоч і як дрібним та частковим її успіхом, а головню, щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практичною частиною його»¹⁷. Читаючи його твори, студенти й гімназисти почасти переймали риторику автора і також починали ідентифікувати себе з наддніпрянськими українцями як єдиний національний організм.

До 1890-х років теза про національну державність і політичну самостійність ще не набула актуальності в галицькому суспільстві. Своєрідним імпульсом для розвитку цієї ідеї стала публікація на початку 1888 р. у берлінському журналі «Gegenwart» статті німецького філософа Едуарда Гартмана про доцільність для послаблення міжнародного впливу Російської імперії створення з підконтрольних їй українських територій «Київського королівства». Ця думка спричинила чималий

З початку створення розгорнуло активну громадсько-політичну діяльність. У 1900 р. об'єднувало у своїх лавах 250 осіб, що становило 68 % усієї української університетської молоді.

* «Основа» – товариство українських студентів Політехнічної школи у Львові. Виникло в березні 1898 р. Першим його головою став Володимир Дидинський.

† «Молоді» радикали – молодше покоління членів Русько-української радикальної партії, які активно поділяли марксистку ідеологію, а кінцевою метою українського руху вважали побудову самостійної держави. Більшість із них – дійсні або колишні студенти, члени молодіжних товариств «Академічна громада» та «Січ». Її ядро становили: В'ячеслав Будзиновський (1868–1935), Юліан Бачинський (1870–1940), Микола Ганкевич (1869–1939), Семен Вітик (1876–1937), Євген Левицький (1870–1925), Володимир Охримович (1870–1931), Кирило Трильовський (1864–1940) тощо.

¹⁷ Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіжні. *Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1986. Т. 45: Філософські праці. С. 405.

ажіотаж у політичних колах краю та певною мірою вплинула на ідентифікаційні процеси в українському середовищі¹⁸.

Наприкінці 1890-х років відбулися кардинальні зміни в суспільно-політичній думці галицьких українців. Якщо раніше домінувала теза про поділ краю на дві частини – польську й українську – та надання останній автономного статусу, то тепер поступово утверджується ідея політичної самостійності України. Єдиною силою, яка висунула й обстоювала цю тезу, були «молоді» радикали, які називали себе «націонал-радикалами»¹⁹. Вони вбачали кінцеву мету українського руху в побудові національної держави й навіть пропонували у жовтні 1890 р. ідею самостійності додати до програми-максимум Русько-української радикальної партії (РУРП). Наштовхнувшись на повне нерозуміння своїх позицій представниками старшого покоління радикалів, молодь спробувала донести власне бачення програми до громадськості. Упродовж грудня 1890 – лютого 1891 рр. вона виробила політичну концепцію, яку опублікувала в журналі «Народ» під назвою «Матеріали до ревізії програми Русько-Української радикальної партії». У документі «молоді» радикали чітко сформулювали свої позиції: «... мусимо йти до самостійності політичної руської нації, до єї державної організації...»²⁰. Однак домогтися внесення цієї тези до програми партії вони так і не змогли. На II з'їзді РУРП їхні пропозиції взагалі вилучили з порядку денного. Але сам факт оприлюднення ідеї української державності мав велике значення для тогочасного політичного життя. Як зауважив Є. Нахлік, вона «стала предметом публічних партійних дискусій (на з'їздах, вічах, у пресі), перетворюючись, таким чином, із поетичної мрії на реальність політичного процесу»²¹. А завдяки зміні у РУРП співвідношення сил між «молодими» і «старшими» радикалами на користь перших у грудні 1895 р. таки вдалося внести тезу про політичну незалежність українського народу до програми партії²².

Потужним імпульсом для коригування політичної програми радикалів стала публікація праці Юліана Бачинського «Україна irredenta» (1895)²³. У ній автор через аналіз соціально-економічних процесів приходить до усвідомлення необхідності побудови національної держави. Він наголошує, що під впливом західноєвропейських модернізаційних перетворень, активізації, а в деяких країнах закінчення націєтворення суб'єктом політики, зокрема й міжнародної, повинні бути не народи, а нації. Поступово вони творять держави, що обстоюють інтереси не соціального стану, прошарку чи групи, а всіх, хто ідентифікує себе складовою єдиного національного організму. Характеризуючи становище українців в Австро-Угорській і Російській імперіях, Ю. Бачинський вбачає єдиний для них шлях подальшого розвитку – створення власної держави: «Національна держава, зорганізоване нації

¹⁸ Грицак Я. Й. До генези ідеї... С. 125.

¹⁹ Там само. С. 127.

²⁰ Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали / упоряд.: Т. Гунчак, Р. Сольчаник. Б. м.: Сучасність, 1983. Т. 1. С. 14.

²¹ Нахлік Є. Іван Франко і радикальна партія...

²² Грицак Я. Й. До генези ідеї... С. 131–132.

²³ Українське суспільство на шляху до політичної нації: історія і сучасність: колективна монографія / кер. кол. авт. і наук. ред. І. І. Дудко. Київ, 2014. С. 105.

в одну політичну єдність ... стає вже залізною konieczністю»²⁴. Утім, найбільша заслуга автора в тому, що він уперше чітко обґрунтував національну ідею – боротьба за незалежність і соборність Української держави: «Україна для себе! ... Вільна, велика, незалежна, політично самостійна Україна – одна, нероздільна від Сяну по Кавказ!»²⁵. Таке бачення кінцевої мети українського руху знайшло значну підтримку серед студентства. Так, 1897 р. на Шевченківському вечорі у Львові голова «Академічної громади» Ісидор Голубович* проголосив політичну самостійність України найважливішим ідеалом усієї української (галицької і наддніпрянської) молоді²⁶.

Необхідно зауважити, що праця Ю. Бачинського кардинально вплинула на формування свідомості значної частини тогочасного студентства й гімназистів, становлення їх національної ідентичності та вироблення чіткої політичної позиції. Ці трансформації згодом яскраво описав відомий український адвокат, громадський і політичний діяч Степан Баран: ««Україна ірредента» добула тоді широке і вдячне розуміння серед галицько-української інтелігентської молоді, студентів університету і учнів вищих гімназійних клас. Я читав її як учень вищої гімназії в рік чи два по її появі і пригадую собі добре, яке величезне враження справила вона на мене і на моїх товаришів самбірської державної польської гімназії, в якій українці творили більшість – тоді вже одинокий виняток у краю. «Кобзар» Шевченка, що його знали ми в тоді оголошеній цілості, і «Україна ірредента» Бачинського, як теж деякі твори Івана Франка, зробили нас, старших гімназистів і студентів, українськими державниками і соборниками»²⁷.

Але ці ідеї до кінця 1890-х років остаточно так і не вкоренилися у свідомості більшості студентства. І причина цього не в особливостях самої соціальної групи, а швидше в галицьких суспільно-політичних реаліях. Процес самоідентифікації молоді гальмували постійні політичні чвари між різними ідеологічними течіями, прагнення старших політиків «опікуватися» студентством, щоби скерувати його у «правильне» ідейне русло, обмежити поширення в його середовищі радикальних поглядів. Ілюструючи тогочасну ситуацію, Володимир Темницький зауважив: «Старші мали за собою деяку організацію, пресу, опінію загалу – молодим сього не доставало. Їхні серця леліяли ідеал самостійної України, високо несли національний прапор – але у практичній боротьбі почували свою безсильність»²⁸. Народовці навіть пробували налагодити співпрацю з русофілами, щоби спільно виступити проти радикального руху (який уособлювало молодше покоління), контролювати його розвиток. Яскраво

²⁴ Бачинський Ю. Україна ірредента. Третє виданє. Берлін: Видавництво української молоді, 1924. С. 145–146.

²⁵ Там само. С. 97.

* Голубович Ісидор (Сидір) (1873–1938) – відомий український політичний і державний діяч, член Української національно-демократичної партії (УНДП). З 1911 р. – депутат австрійського парламенту, а з 1913 р. – Галицького сейму. У 1915 р. став членом Загальної Української Ради. У жовтні 1918 р. обраний до складу Української Національної Ради. У листопаді–грудні 1918 р. очолював Державний секретаріат судових справ в уряді Костя Левицького. З січня 1919 р. – голова Державного Секретаріату ЗУНР – ЗО УНР.

²⁶ Грицак Я. Й. До генези ідеї ... С. 140.

²⁷ Баран С. Перші українські державники-соборники. *Орлик*. 1947. Ч. 12. С. 19.

²⁸ Темницький В. Часопись «Молода Україна». «Січ». *Альманах в пам'ять 40-их роковин основи товариства «Січ» у Відні / зібрані і видали: д-р З. Кузеля і А. Чайківський*. Львів, 1908. С. 436.

ілюструють це події, пов'язані зі святкуванням 50-ліття скасування панщини в Галичині, що відбулися на Високому замку у Львові у травні 1898 р. Вони – свідчення еволюції свідомості молоді від позицій українофільства до визнання нагальним завданням боротьби за об'єднання й політичну самостійність українства. Під час цих урочистостей національно свідоме студентство зуміло консолидуватись і протистояти шаленому ідеологічному тиску й навіть фізичній розправі з боку народовців та русофілів. Молодь чи не вперше постала як соціальна група, свідомо своєї належності до української нації, що поділяє самостійницькі позиції її розвитку²⁹.

Поступово проголошена Юліаном Бачинським ідея здобувала все більшу популярність у суспільстві. Її покладено в основу виступу Миколи Ганкевича, який у вересні 1899 р. представляв інтереси української соціал-демократичної молоді на VII конгресі Соціал-демократичної робітничої партії Австрії у м. Брюнні (тепер – Брно). Зокрема, галицький політик у промові наголосив, що національна воля й політична самостійність українського народу – це пріоритетні завдання, а «вільна держава українського люду, українська республіка» – мета діяльності новоствореної Української соціал-демократичної партії (УСДП)³⁰.

Під час I студентського віча у 1899 р. його учасники одноголосно підтримали заяву голови товариства «Січ» Володимира Старосольського про те, що ідеалом українського студентства, «за котрий кожний з нас готов душу й тіло віддати, а нашим ідеалом є: «Україна Irredenta»»³¹. Наступного, 1900, року на II вічі академічної* молоді, що відбулося у Львові 14 липня, ідея соборності й самостійності українських земель проголошена кінцевою метою національної боротьби: «Зістає одно: сотворити свій власний державний організм, свою власну, незалежну, самостійну українську національну державу в етнографічних границях по всій території заселеній українським народом»³². Представники академічних товариств одноставно її підтримали. Навіть політично інертні студенти-богослови солідаризувалися з учасниками віча. Від їхнього імені Юрій Кміт зауважив: «Щож нам сказати в справі ідеалу самостійної України? Ту хиба повторити нам за Вами, що й ми стоїмо під прапором самостійної України, що і нашою найвисшою ціллю, найвисшою ідеєю національно-політичних стремлень, є незалежна Україна. Тому, коли Ви підносите справу незалежної України на своїм вічу, то й вся українська богословська молодіж стає поруч Вас, як один муж з тими самими, що й Ви, ідеалами і замірами. Тому між Вами а нами ріжниці у поглядах бути не повинно, бож самостійна Україна, се ідеал кожного свідомого Українця»³³.

²⁹ В справі подій на Високім Замку /Відозва/. Від українсько-руської молодіжи. Львів, 1898. С. 3–4.

³⁰ Ганкевич М. З перед двадцяти літ: (Початки української соціал-демократії в Галичині). *Календар «Впереду»*: 1920. Львів [б. р.]. С. 82.

³¹ Старосольський Ю. Шляхами предків. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. Т. 210: Володимир Старосольський 1878–1942. С. 49; Українсько-руський університет. Пам'яткова книжка першого віча студентів Українців-Русинів всіх вищих шкіл Австрії в справі основання українсько-руського університету /зібрав і видав М. Крушельницький. Львів, 1899. С. 25.

* Академіками в цей час називали студентів вищих шкіл Австро-Угорщини.

³² II Віче української академічної молодіжи дня 14 н.ст. липня 1900 у Львові. Справоздане. Львів, 1900. С. 14.

³³ Там само. С. 26.

Одночасно молодь почала здійснювати практичні кроки з реалізації цієї ідеї. Одразу ж після I студентського віча була створена нелегальна і законспірована студентська організація. Вона мала власний провід – т. зв. «комітет десяти» й локальні осередки в кожній вищій школі, де навчалися українці. Організація не вела жодної документації, а її члени підтримували особистий зв'язок. Згодом вона одержала назву «Молода Україна». Характеризуючи діяльність організації, Юрій Старосольський, син одного з її засновників Володимира Старосольського, зазначав, що «це був ідеологічний рух молоді, яка вірила в ідею вільної, самостійної, соборної Української Держави і готова була служити цій ідеї»³⁴. До керівного комітету організації увійшли представники п'яти політичних течій: Євген Косевич, Володимир Темницький та Володимир Старосольський (соціал-демократичної), О. Грабовський [повне ім'я не встановлене – *Н. М.*] та Антін Крушельницький (радикальної), Михайло Галушинський і Лонгин Цегельський (національно-демократичної), Семен Горук (християнсько-національної) та Теофіл Мелень (теоретично-монархістської групи). Більшість із них на той час були членами «Академічної громади». Відразу ж розпочалися заходи зі створення власного пресового органу. Восени 1899 р. сформовано редакційний комітет часопису «Молода Україна», а в січні 1900 р. уже вийшов перший номер³⁵. Необхідно зауважити, що редакція журналу у зверненні до читачів чітко означила свої політичні позиції, які активно обстоювала. Вона наголосила, що національна ідея – «се питання політичної незалежності, питання потреб поневолених верств нашого народу, повної соціальної справедливості»³⁶. Так, на початку ХХ ст. в українському студентському середовищі остаточно утверджується думка про необхідність політичної самостійності України.

Водночас вона набуває значної популярності й серед гімназистів. Про це свідчить активне обговорення ідеї незалежності України учасниками з'їзду української молоді середніх шкіл, що відбувався у Львові 1–2 листопада 1910 р. Після жвавої дискусії делегати зібрання констатували: питання майбутнього українських земель, «вільної соціалістичної України», – пріоритетне завдання вихованців гімназій³⁷.

Значний вплив на поширення серед молоді соборницьких і самостійницьких настроїв мала боротьба за відкриття української вищої школи в Галичині. Про це свідчить чимало подій: сецесія українців із Львівського університету, студентські арешти 1907 р. і 1910 р., убивство Адама Коцка тощо. Боротьба за український університет у Львові, що розтягнулася на півтора десятиліття, – вагомий доказ еволюції індивідуального й суспільного світогляду української молоді, її чіткої національної самоідентифікації не лише в Галичині, а й за її межами. Наприклад, після арешту українських студентів у Львові в 1910 р. проти їхнього цькування польською пресою відкрито виступила українська молодь, що навчалася у вищих школах Варшави. У підписаному зверненні наголошено на необхідності політичного визволення 30-мільйонного українського народу, остаточного перетворення його в націю³⁸.

Описані події ознаменували початок нового етапу в розвитку студентського руху в Галичині, який характеризувався консолідацією молоді навколо національної

³⁴ Старосольський Ю. Шляхами предків... С. 45.

³⁵ Темницький В. Часопись «Молода Україна». С. 437.

³⁶ Від редакції. *Молода Україна* (Львів). 1900. № 1. С. 1–2.

³⁷ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2772. Арк. 2–3.

³⁸ Там само. Ф. 400. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1.

ідеї (Всеукраїнський студентський конгрес 1909 р. і Загальний з'їзд українського студентства 1913 р.). У 1909 р. для подальшого об'єднання молоді засновано Український студентський союз, що чітко обстоював незалежність і соборність українського народу. Ця організація напередодні Першої світової війни стала своєрідним центром національного життя галицьких українців³⁹.

Отже, наприкінці XIX – на початку XX ст. попри негативні тенденції суспільно-політичного життя (боротьба різних політичних течій за вплив на населення, наявність ідейних розходжень між ними, несформованість української еліти) зростає рівень політичної свідомості в академічному середовищі, і саме молодь стає носієм ідеї самостійності й соборності Української держави. Студентство проходить певну ідейну еволюцію від русофільства, українофільства до формування української національної. Водночас молодь через активну участь у політичному житті краю, творення власних організацій і друкованих органів намагається практично втілювати ці ідеї. А з часом перетворюється на впливову політичну силу з чітко сформульованою метою діяльності, яка на початку XX ст. починає займати провідні позиції в українському русі Галичини.

REFERENCES

1. Arsenych, P. (2002). Tradytzii narodnykh vshanuvan Tarasa Shevchenka na Prykarpatti. *Narodna tvorchist ta etnohrafia*, 3, 21–35 [in Ukrainian].
2. Bachynskiy, Yu. (1924). *Ukraina irredenta*. Tretie vydanie. Berlin: Vydavnytstvo ukrainskoi molodi [in Ukrainian].
3. Baran, S. (1947). Pershi ukrainski derzhavnyky-sobornyky. *Orlyk*, 11, 16–18; 12, 18–23 [in Ukrainian].
4. Barvinskyi, V. (1882). Po protsesi. *Dilo*, 57 [in Ukrainian].
5. Dudko, I. I. (Ed.). (2014). *Ukrainske suspilstvo na shliakhu do politychnoi natsii: istoriia i suchasnist: kolektyvna monohrafia*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
6. Franko, I. (1984). Z ostannikh desiatylyt XIX viku. In I. Franko (Ed.), *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh*. (Vol. 41: Literaturno-krytychni pratsi (1890–1910)) (pp. 471–529) Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
7. Franko, I. (1986). Odverti lyst do halytskoi ukrainskoi molodezhi. In I. Franko (Ed.), *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh*. (Vol. 45: Filosofski pratsi) (pp. 401–409). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Hankevych, M. (1920). *Z pered dvadtsiaty lit: (Pochatky ukrainskoi sotsial-demokratii v Halychyni)*. Kaliendar «Vperedu» [in Ukrainian].
9. Hrytsak, Ya. Y. (1992). Do genezy idei politychnoi samostiinosti Ukrainy. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 1, 119–143 [in Ukrainian].
10. Hunchak, T., Solchanyk, R. (Eds.). (1983). *Ukrainska suspilno-politychna dumka v 20 stolitti. Dokumenty i materialy* (Vol. 1). B.m.: Suchasnist [in Ukrainian].
11. *II Viche ukrainskoi akademichnoi molodizhy dnia 14 n.st. lypnia 1900 u Lvovi. Spravozdanie*. (1900). Lviv [in Ukrainian].

³⁹ Кузьмин Р. Я. Український студентський союз: центральний координаційний орган студентських товариств Галичини в 1909–1914 роки. *Гілея: науковий вісник*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во «Гілея», 2016. Вип. 110. С. 47.

12. Kadnichanskiy, D., Lytvyn, M., Sereda, O., Steblii, F. & Khakhula, L. (2014). Vshanuvannia pamiaty Tarasa Shevchenka v Halychyni. Kraieznavstvo, 1, 1019 [in Ukrainian].
13. Krushelnytskyi, M. (Comp.). (1899). Ukrainsko-ruskyi universytet. Pamiatkova knyzhka pershoho vicha studentiv Ukrainstiv-Rusyniv vsikh vyshchychk shkil Avstrii v spravi osnovannia ukrainsko-ruskoho universytetu. Lviv [in Ukrainian].
14. Kuzmyn, R. Ya. (2016). Ukrainskyi studentskyi soiuz: tsentralnyi koordynatsiinyi orhan studentskykh tovarystv Halychyny v 1909–1914 roky. Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats, 110, 46–51 [in Ukrainian].
15. Lazurko, L. (2014). Masovi sviatkuvannia u Halychyni kintsia XIX st. ta ukrainska natsionalna identychnist. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Kulturolohiia», 14 (1), 209–220 [in Ukrainian].
16. Mysak, N. (2016). Etonimy «rusyn», «russkyi», «ukrainets» u molodizhnomu seredovyschi Halychyny naprykintsi XIX – na pochatku XX st. In I. Orlevych (Ed.), Natsionalna identyfikatsiia ukrainsiv Halychyny u XIX – na pochatku XX stolittia (evoliutsiia etnonima) (pp. 223–249). Lviv [in Ukrainian].
17. Nakhlik, Ye. (2016). Ivan Franko i radykalna partiia. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/52402> [in Ukrainian].
18. Olesnytskyi, Ye. (2011). Storinky z moho zhyttia (M. M. Mudryi, B. O. Savchik Comps.). Lviv: Medytsyna i pravo [in Ukrainian].
19. Petrykevych, V. (1914). Istoryia kultu Shevchenka sered himnazyialnoi molodizhy. Zvit Dyrektsyi ts. k. himnazii z ruskoiu vykladovoiu movoiu v Peremysly za rik shkilnyi 1913/1914 (pp. V-LXIII) Przemysl [in Ukrainian].
20. Podolynskyi, V. (2001). Slovo perestorohy. Retrieved from <http://litopys.org.ua/perestor/sloworus.htm> [in Ukrainian].
21. Starosolskyi, Yu. (1991). Shliakhmy predkiv. Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, 210, 3–117 [in Ukrainian].
22. Stetsiuk, N. (2014). Idei sobornosti v ukrainskii polityko-pravovii dumtsi (sproba systemnoho analizu). Forum prava, 3, 369–375 [in Ukrainian].
23. Temnytskyi, V. (1908). Chasopys «Moloda Ukraina». In Z. Kuzelia, A. Chaikivskyi (Eds.), «Sich». Almanakh v pamiat 40-ykh rokovyn osnovannia tovarystva «Sich» u Vidni (pp. 436–457). Lviv [in Ukrainian].
24. Trylovskyi, K. (1999). Z moho zhyttia. Kyiv; Edmonton; Toronto: TAKSON [in Ukrainian].
25. V spravi podii na Vysokim Zamku. Vidozva. Vid ukrainsko-ruskoii molodizhy. (1898). Lviv [in Ukrainian].
26. Vid redaktsii. (1900). Moloda Ukraina, 1, 1–2 [in Ukrainian].

Nataliia MYSAK

THE IDEAS OF UNITY AND INDEPENDENCE AMONG THE UKRAINIAN YOUTH OF GALICIA IN THE LATE 19th – EARLY 20th CENTURY

The author considers the process of nucleation and formation of the ideas of unity and independence of Ukraine among Galician youth in the late 19th - early 20th centuries. Emphasis is placed on the circumstances and socio-cultural and political background that influenced the

formation of these ideas in Galician society. The author has identified the factors that stimulated the national self-identification of Ukrainian youth – high school and university students. Spreading and popularization of the works of Ukrainian poets and writers from the Dnieper region, especially Taras Shevchenko, as a symbol of Ukrainian lands unity in the early 20th century, cultural and educational activities of the secret students' clubs, students' interest in the political life of the region, participation in it despite government ban fostered youth awareness of being a single national organism. As a result, at the beginning of the 20th century, Ukrainian identity became appropriate for a growing number of students. This is evidenced by the gradual displacement from use among youth of ethnonyms «Rusyn,» «Ruthenian» and their replacement by the name «Ukrainian». The appearance of the radical movement, the nationalization of its youth wing, and the clear formulation of the purpose – the political independence of the Ukrainian nation, had a significant influence on the formation of independence and unity ideas. The study demonstrated that the publication of Yulian Bachynsky's work «Ukraina Irredenta,» its considerable popularity among students, the struggle for the creation of Ukrainian university in Lviv contributed to the establishment of ideas of independence and unity among the youth as the highest goal of the national and political aspirations of Ukrainians.

Keywords: Unity, independence, youth, self-identification, Rusyn, Ukrainian, Galicia.